

SOUČASNÉ MOŽNOSTI ZÁPISU AUTORSKO-PRÁVNÍCH METADAT

Mgr. Pavlína Kočišová; pavlina.kocisova@nkp.cz; (Národní knihovna České Republiky)

Účel – Popsat a porovnat soudobé možnosti zápisu právních metadat napříč formáty, jejich výhody a nevýhody. Dále má článek za účel popsat současnou kurátorskou práci v souvislosti s právní ochranou dokumentů v LTP Národní knihovny České Republiky a výhledy do budoucna. Článek také načrtne budoucí vývoj a změny v Standardu NDK v souvislosti se zaznamenáváním autorskoprávních informací.

Metody a přístup – Analýza správy dlouhodobého úložiště NK ČR a současné kurátorské práce, analýza a komparace jednotlivých metadatových formátů.

Výsledky – Tento článek srovnává momentálně existující metadatové formáty pro zápis autorskoprávních informací a navrhuje jejich vhodnost pro případné užití v digitalizaci Národní knihovny ČR a ostatních digitalizujících institucí, používající Standard NDK. Článek také v závěru navrhuje nový vhodný formát pro nahrazení stávajícího.

Originalita/Hodnota – Článek se poprvé zabývá autorskoprávními informacemi a jejich zaznamenáváním a využíváním ve správě LTP Národní knihovny ČR, přičemž srovnává momentálně dostupné metadatové formáty z hlediska vhodnosti využití pro české digitalizující instituce a použití ve Standardu NDK.

<http://doi.org/10.52036/1335793X.2024.2.37-43>

Licence, autorská práva a podmínky užití jsou výrazy, které jsou v posledních letech stále častěji součástí veřejné debaty o vlastnictví a ekonomice ve 21. století. Od pandemie koronaviru před pár lety se také stále častěji skloňují v českých knihovnách, zejména v souvislosti s díly nedostupnými na trhu, zpřístupňováním dokumentů v digitální knihovně Kramerius nebo třeba s výpůjčkami e-knih. Všechna přitom podvědomě nesou pachut' omezování a případných finančních nákladů. V tomto článku se pokusíme vrhnout světlo na malý segment z celé problematiky, a to jak zaznamenávat autorsko-právní informace v případě dlouhodobé digitální ochrany se zaměřením na aplikaci v Národní knihovně České Republiky.

V případě knihovní digitalizace fyzických fondů se každý digitalizovaný dokument ukládá spolu s doprovodnými informacemi do tzv. SIP balíčku¹. Součástí tohoto balíčku jsou nejenom digitální objekty, které vznikly zdigitalizováním předlohy, ale také popisné informace, vzniklé transformací katalogizačního záznamu, záznamu o celém digitalizačním procesu a všech akcích, ke kterým v jeho průběhu došlo, informace důležité ke korektnímu zobrazení dokumentu v digitální knihovně a další infor-

mace, které jsou potřeba ke správnému dlouhodobému uchování. Převážná část těchto doprovodných informací se zaznamenává ve specializovaných metadatových formátech. Záznam o autorsko-právních informacích se do digitalizačního SIP balíčku dostává také ve formě metadat, která je možné zapisovat v různých formátech. O těch v současnosti nejznámějších potom budeme psát níže. Obecně vzato se ale počítá s tím, že metadatový formát bude kompatibilní s XML a zároveň jej bude možné vložit do všeobecného metadatového záznamu ve formátu METS², který je zejména v prostředí knihovní digitalizace považovaný za základní stavební prvek popisného záznamu o digitalizátu.

Zaznamenávání autorskoprávních informací v metadatech digitálního objektu nesouvisí pouze s dodržováním autorského zákona a copyrightu, v první řadě je spíše určující v souvislosti s pozdější správou a nakládáním s objektem. Zatímco jiné formáty v digitální archivaci jsou vybírány s ohledem na to, aby zajistily uchování dokumentu, jeho vyhledatelnost podle různých kritérií a čtení i za mnoho desítek let, v případě právních metadat se snažíme zajistit, aby s digitálními objekty bylo nakládáno v souladu s možnostmi, které archiv má od vlastníka

DLHODOBÉ UCHOVÁVANIE

práv garantovány (DAPPERT et al. 2016, s. 158). Z tohoto důvodu se právní metadata řadí do skupiny administrativních i provenančních metadat.

Z obecného hlediska si každý digitální archiv musí stanovit, jaké dokumenty bude shromažďovat. V zásadě je pouze několik možností:

- a) ukládat pouze dokumenty, ke kterým má výhradní práva od jejich autorů;
- b) ukládat pouze dokumenty pod licencí Public Domain nebo ty, které jsou z hlediska autorského zákona už volně šiřitelné;
- c) ukládat dokumenty v souladu s autorským zákonem (a v českém prostředí také v souladu s knihovním zákonem);
- d) ukládat dokumenty, pro které archiv získal právo ke zveřejnění od vlastníka práv (rights holder) či pod licencí, kterou vlastník ukládá (GIARETTA 2011, s. 187).

V realitě ovšem digitální archiv téměř nikdy neshromažďuje pouze jeden typ výše zmíněných dokumentů, obvykle má ve fondu všechny druhy. Problematické je ovšem to, že autorská práva a licence se v čase u většiny dokumentů mění. Mění se jejich vlastníci, mění se podmínky užití, mění se samotná legislativa, a všechny tyto změny je třeba udržovat v archivních balíčcích aktuální, což je velmi náročný úkol.

Z hlediska modelu OAIS³ (Open Archive Information System) se počítá s tím, že každý archivní balíček obsahuje následující informace: vlastníka práv, licence, informace relevantní k původu dokumentu, post-publikační změny, autorské zákony (GIARETTA 2011, s. 188).

Nejspíš prvním metadatovým schématem, které obsahovalo elementy k zachycení informací ohledně právního statutu digitalizátu, byl jednoduchý **Dublin Core**⁴ (DC). Ten obsahoval element <rights>, jehož obsahem mělo být vyjádření ohledně různých vlastnických práv spojených se zdrojem (POMERANTZ 2015, s. 107). Po doplnění DC o kvalifikátory bylo možné tento popis doplnit o licence (tj. právní dokument), rightsHolder (jedinec nebo organizace) a accessRights (tj. jaká práva má rightsHolder k přístupu ke zdrojovému dokumentu, což se zakládá na předpokládané licenci). Vzhledem k tomu, jak obecné ale elementy pro DC jsou, je zřejmé, že pouze takový popis nemůže být dostatečný (KOČIŠOVÁ et al. 2023, s. 65).

Právní metadata je také možné zapisovat ve formátu **MODS**⁵, který je obecně spíše určen k vyjádření popisných informací o dokumentu, obvykle transformovaných z katalogizačních lístků. Pro právní informace nicméně má mezi svými dvaceti základními kontejnerovými elementy vyčleněn kontejner <accessCondition>. Tento kontejner ale nemá žádné podřízené elementy, slouží pouze jako obal pro externí schéma. Library of Congress (Kongresová knihovna Spojených států amerických) ve své příručce pro užití navrhuje použít Creative Commons, Open Digital Rights Language, RightStatement a další formáty, uvedené i v tomto příspěvku. Každopádně, v případě použití <accessCondition> se předpokládá použití strojově čitelného zápisu, nikoliv zápisu srozumitelnému pro lidské čtení.

Creative Commons Rights Expression Language⁶ (CC REL) je v současné době zřejmě jeden z nejšířejí používaných formátů pro zápis právních metadat napříč uživatelskými skupinami jak autorů obsahu, tak různých archivářských iniciativ. Creative Commons je projekt, který umožňuje sdílení a šíření uměleckých děl pomocí vlastních standardizovaných licencí, které jejich tvůrcům umožňují selektivně vymezit různá práva vedle samotného označení copyrightu. Specifikace pro CC REL identifikuje ve svých licencích entity a vztahy mezi nimi, které jsou v copyrightu zahrnuté; obecně je lze rozdělit do skupin vlastnosti díla a vlastnosti licence k dílu. Dílo zahrnuje informace o názvu, zdroji a typu díla. Vlastnosti licence potom informují o povoleních, zákazech, požadavcích, legálním rámci, pod který licence spadá, a <legalCode> (což je samotný text licence). Na rozdíl od většiny právních metadat jsou Creative Commons v současné době velmi rozšířené napříč digitálními zdroji na internetu a široce přijímané komunitou tvůrců digitálních děl. Jedna z největších kulturních institucí na světě, která využívá CC, je v současné době digitální knihovna Europeana (KOČIŠOVÁ et al. 2023, s. 65).

Formát **RightsStatement**⁷ je výsledkem moderní mezinárodní iniciativy pro jednoduché vyjádření právních informací pro digitalizovaná a digitální díla napříč kulturními institucemi. V komisi pro vývoj formátu jsou mimo Europeany zastoupeny například národní knihovny Austrálie a Nového Zélandu. Na rozdíl od většiny formátů je RightsStatement určen jak pro lidské, tak pro strojové čtení, a je možné jej využívat i v rámci propojených dat, protože každý z elementů je opatřen vlastním URI. RightsStatement momentálně nabízí 12 různých vyjádření právních informací ve třech kategoriích ("in copyright", "no copyright" a "other"). V každé skupině je několik možností pro vyjádření statutu díla, konkrétně pro ta

pod copyrightem se jedná o copyrightované dílo, osiřelé dílo (v rámci EU), copyrightované dílo uvolněné pro potřeby vzdělávání či pro nekomerční užití. Na rozdíl od jiných formátů umožňuje i specifický zápis situace, kdy je dílo sice pod copyrightem, ale držitel práv je neznámý ("In Copyright – Rights-holder(s) Unlocatable or Unidentifiable"). Ve skupině pro necopyrightované dílo je možné zapsat jak zcela volné dílo, tak dílo, které lze šířit volně za specifických podmínek nebo omezení. V poslední skupině ("other") je pak možné zapsat díla, u kterých není jejich legální status znám či není znám přesně. Celkově je systém zápisu RightStatement velmi přehledný a pro zápis v metadatach nekomplikovaný.

ODRL Vocabulary & Expression 2.2⁸ je dalším z formátů právních metadat, které Library of Congress specificky zmiňuje jako vhodné k užití jako rozšíření popisu dokumentu pro formát MODS. ODRL byl vyvinut konsorciem W3C jako interoperabilní model pro vyjádření právních informací. Součástí je i kontrolovaný slovník. Celý formát je těsně propojen s RDF (Resource Description Framework⁹) a JSON-LD¹⁰ pro aplikaci v rámci propojených dat. Díky tomu tvoří velmi propracované schéma z širokou možností popisu informací, které se váží právnímu statutu dokumentu. Umožňuje zápis jak informací o současném vlastníkovi práv, tak o případných podílnících, popis podmínek a závazků a mnoho dalších informací, které je možné uplatnit i mimo okruh digitalizace kulturního dědictví.

Standard **CopyrightMD**¹¹ je výsledkem pracovní skupiny při California Digital Library. Vznikl přímo na míru tehdejšími potřebami pro dlouhodobé uchovávání dokumentů v dané instituci. V době svého vzniku (na začátku nultých let 21. stol.) byl mezi prvními normami, které

identifikovaly klíčové informace k zachycení v metadatach, spojené s řádným užíváním (fair use) licencovaného obsahu. V současné době je již poněkud zastaralý (poslední aktualizace proběhla ve verzi 0.91 roku 2009), ale jako výhodu lze označit plnou kompatibilitu s METS, kam může být zápis právních metadat CopyrightMD vložen formou rozšíření.

Pomocí CopyrightMD lze zaznamenat tyto klíčové informace: copyright status, ve kterém se vyplňuje, zda je dokument autorsky chráněný, volný, k volnému užití, či zda autorská práva již vypršela, publication status, který určuje, zda se jedná o již vydaný dokument, dále rok a zemi vytvoření a vydání, údaje o autorovi dokumentu (a to i v případě, že autorem je společnost či instituce), údaje o letech, ve kterých se copyright změnil a informace o držiteli práv. Bohužel zcela chybí např. možnost zadat údaje o licencích k užívání dokumentu.

V současné době je z hlediska OAIS nejlepším formátem pro záznam právních metadat zřejmě **PREMIS:RIGHTS**¹², který vychází stejně jako jeho základní verze z triády objekt-událost-činitel (object-event-agent), a je tak schopen umožnit záznam informací o popisovaném dokumentu z několika hledisek, a nadto reflektovat a zaznamenávat změny o licencích v čase. PREMIS:RIGHTS jsou převážně založeny na vyjádření souhlasů k užívání. To zahrnuje udělovacího činitele (agent) a identifikátor objektu. Tyto souhlasy mohou být omezovány v čase, a to jak počátečním nebo koncovým datem, tak konkrétním časovým rozmezím. Udělené souhlasy mohou zahrnovat také vyjádření omezení v užívání digitálního objektu. Každý akt souhlasu slouží pro správu repozitáře digitální knihovny (COYLE 2006, s. 25). Činitel může být přímým vlastníkem práv (rights holder) nebo jeho

```
< mets:rightsMD ID="RIGHTS_0001">
  < mets:mdWrap MDTYPE="OTHER" MIMETYPE="text/xml" OTHERMDTYPE="CopyrightMD">
    < mets:xmlData>
      < copyrightMD:copyright copyright.status="Copyrighted" publication.status="published">
        < copyrightMD:creation>
          < copyrightMD:year.creation>1951</copyrightMD:year.creation>
          < copyrightMD:country.creation iso.code="cs">Československo</copyrightMD:country.c
        </copyrightMD:creation>
        < copyrightMD:creator>
          < copyrightMD:creator.person>
            < copyrightMD:name>Zábranský, Adolf</copyrightMD:name>
            < copyrightMD:year.birth>1909</copyrightMD:year.birth>
            < copyrightMD:year.death>1981</copyrightMD:year.death>
          </copyrightMD:creator.person>
          < copyrightMD:note>Doplňující informace k tvůrci dokumentu.</copyrightMD:note>
        </copyrightMD:creator>
        < copyrightMD:publication>
          < copyrightMD:country.publication iso.code="cs">Československo</copyrightMD:country
          < copyrightMD:publisher>Albatros</copyrightMD:publisher>
          < copyrightMD:year.publication>1989</copyrightMD:year.publication>
          < copyrightMD:year.copyright>1989</copyrightMD:year.copyright>
          < copyrightMD:year.renewal>YYYY</copyrightMD:year.renewal>
          < copyrightMD:note>Doplňující informace k vydání dokumentu.</copyrightMD:note>
        </copyrightMD:publication>
      </copyrightMD:copyright>
    </mets:xmlData>
  </mets:mdWrap>
</mets:rightsMD>
```

Obr. 1 Ukázka zápisu v CopyrightMD

DLHODOBÉ UCHOVÁVANIE

právní zástupce (legal representative), nikdo jiný formálně udělovat souhlasy s používáním nemůže¹³.

Na rozdíl od jiných metadatových formátů PREMIS:RIGHTS umožňují poměrně přehledně zaznamenávat i komplikované vztahy mezi jednou intelektuální entitou a více činiteli. Intelektuální entita přitom nemusí být znázorněna jenom jedním objektem, ale několika. Vazby mezi objekty a činiteli mohou být zaznamenány v libovolném pořadí (Premis Data Dictionary 2016, s. 188).

V rámci vyjádření práv (<rightsStatement>) mohou být zaznamenány informace o copyrightu (zejména <copyrightStatus>, <copyrightDocumentationIdentifier>, <copyrightJurisdiction>), časové rozmezí platnosti copyrightu, informace o licencích (zejména <licenseDocumentationIdentifier> a pro časové rozmezí platnosti licence <licenseApplicableDates>), dále informace o statutu dokumentu, o udělených souhlasech k využívání dokumentu a jejich časové platnosti, stejně jako o časové platnosti uvalených restrikcí k užívání. Dále PREMIS:RIGHTS umožňuje zaznamenat informace o identifikátorech, které se k dokumentu váží, a spojit je se všemi příslušnými činiteli (<linkingAgentIdentifier>). Formát navíc umožňuje užití extenzí (Premis Data Dictionary 2016, s. 258), tj. vložení dalších metadatových schémat a obsahuje i sekci <otherRightsInformation>, do které lze vyplnit jakékoliv další právní informace, které nebylo možné vložit do jiných sekcí popisu nebo které se přímo nevážou k udělenými licencím.

Extenze jsou prvkem, který PREMIS:RIGHTS činí možná nejflexibilnějším formátem, protože umožňují ultimátní využití možnosti popisu autorsko-právních informací. Typicky by bylo možné je využít k zápisu licencí Creative Commons či RightsStatement, ale pokud si to tvůrce metadatového zápisu přeje (např. z důvodu interoperability se staršími daty), může pomocí extenze zabalit údaje, již vyjádřené v PREMIS:RIGHTS ve formátu např. jednoduchého Dublin Core.

Vzhledem k tomu, že PREMIS:RIGHTS operuje s tzv. akty, kterými jsou jednotlivé záznamy o souhlasech, licencích a restrikcích, je velmi vhodný pro automatizaci správy repozitářů¹⁴. Při vhodném zapojení do systémů pro správu digitální knihovny může významně usnadnit kurátorskou práci v souvislosti se zveřejňováním dokumentů a nakládáním s nimi.

Národní knihovna České Republiky pro digitalizaci tvoří a spravuje tzv. Standard NDK (Standard Národní digitální knihovny¹⁵), ve kterém jsou zahrnuty specifikace pro digitalizaci konkrétních typů dokumentů (tzv. Definice metadatových formátů, zkráceně DMF). V současné době existují tzv. DMF pro tištěné monografie, periodika a jejich e-born alternativy, pro zvukové dokumenty (fonoválčky a gramodesky) a v přípravě je návrh DMF pro datová CD. Součástí Standardu NDK jsou ještě i samostatné dokumenty pro jejich popis (Pravidla popisu). Tento soubor dokumentů Národní knihovna vyvíjí od roku 2011, původně pro potřeby Projektu Národní digitální knihovny, později i pro potřeby jiných digitalizujících institucí, zejména těch, které vlastní digitalizaci financují pomocí grantů z projektu VISK7, jež Národní knihovna garantuje¹⁶.

Definice metadatových formátů přesně specifikují jak obsah SIP balíčku, typy užitých formátů pro zápis popisných, technických a dalších metadat, tak jejich schéma, povinné elementy, strukturu a v případě některých polí i povinné hodnoty. SIP balíčky, které podle Standardu NDK vznikají, Národní knihovna archivuje ve vlastním dlouhodobém úložišti (LTP). Zároveň je Národní knihovna provozovatelem digitální knihovny Kramerius, která uživatelům umožňuje digitalizované dokumenty prohlížet.

Ve Standardu NDK se v současné době k zápisu autorskoprávních informací stále předepisuje formát CopyrightMD, který byl v době vzniku prvních verzí digitalizačního Standardu NDK zřejmě prvním rela-

```
<premis:licenseInformation>
  <premis:licenseDocumentationIdentifier>
    <premis:licenseDocumentationIdentifierType>local</premis:licenseDocumentationIdentifierType>
    <premis:licenseDocumentationIdentifierValue>licencial</premis:licenseDocumentationIdentifierValue>
    <premis:licenseDocumentationRole>dokumentace</premis:licenseDocumentationRole>
  </premis:licenseDocumentationIdentifier>
  <premis:licenseTerms>Sem se slovně vyplňují podmínky licence, případně jako sumář</premis:licenseTerms>
  <premis:licenseNote>Jakékoliv potřebné dodatečné informace.</premis:licenseNote>
  <premis:licenseApplicableDates>
    <premis:startDate>2022-11-02</premis:startDate>
    <premis:endDate>2030-11-02</premis:endDate>
  </premis:licenseApplicableDates>
</premis:licenseInformation>
```

Obr. 2 Ukázka zápisu licence ve formátu PREMIS

tivně uceleným schématem, které bylo možné použít. Bohužel, formát od doby vzniku neprošel žádnou aktualizací a v dnešním mnohem komplexnějším prostředí je již zastaralý. Oproti PREMIS:RIGHTS je možné zapisovat méně údajů, nelze v něm flexibilně zaznamenávat změny v držitelích práv, dědicích, licencích a podmínkách užití, jenom těžko jej lze použít ke složitým zápisům změn. Na druhou stranu, Standard NDK nepředepisuje zápis právních metadat jako povinnou součást hlavního metsouboru SIP balíčku, a proto jej producenti až do nedávné doby využívali relativně málo. Tato situace se ovšem mění s narůstajícím trendem archivace digital-born dokumentů ať už z akademického prostředí, tak od komerčních vydavatelů, a potřeba změny pro komplexnější metadatový formát bude nezbytná, až v českém prostředí konečně projde legislativním procesem tzv. trojnovela¹⁷ (která by měla nabýt účinnosti snad již 1. ledna 2025, byť to v době vzniku této práce stále není jisté¹⁸), jejíž součástí bude povinný výtisk i pro e-born dokumenty.

Paradoxně ani ve vlastní digitalizaci Národní knihovna do svých SIP balíčků právní metadata z historických důvodů nevytváří, a to ani v CopyrightMD. Správa dat v LTP pro účely zobrazování v digitální knihovně Kramerius do velké míry nevychází z metadat, ale dělá se manuálně. V rámci processingu dat je možné v modulu zpřístupnění nastavit dokumentům příznak, podle kterého je dokument v digitální knihovně buď určen ke zveřejnění, či k zamknutí. V případě děl např. z 19. století pak dokument s tímto příznakem je v digitální knihovně zveřejněn automaticky, nicméně v praxi jej většina dokumentů přidělený nemá, a do knihovny putuje s automatickým příznakem pro zamknutí. Příslušný příznak je k dokumentu přidán v podobě pomocného souboru, který se SIP balíčkem putuje digitalizační linkou.

Praktická správa dat tak v Oddělení správy a archivace digitálních dokumentů probíhá manuálně, kurátoři kontrolují, které dokumenty je možné zpřístupnit v souladu s autorským zákonem uživatelům. V dohledném horizontu by tato manuální správa měla být doplněna novou interní aplikací ke správě licencí, která umožní lepší kontrolu nad zveřejňováním děl v digitální knihovně, obstará dohled nad nastavením příznaků pro Díla nedostupná na trhu a umožní i v jiných kurátorských činnostech alespoň částečnou automatizaci. Tato aplikace bude umožňovat správu dokumentů přes identifikátory UUID, a nebude závislá na aktualizacích metadat v balíčcích, které v drtivé většině právní metadata ani tak neobsahují. V době vzniku tohoto článku

na tuto aplikaci vzniká teprve zadání, podle kterého se bude programovat.

Situace, popsaná výše, je neuspokojivá i z toho důvodu, že na rozdíl od prvních let projektu Národní digitální knihovny a následujících prvních letech provozu do úložiště neproudí pouze jednoduché digitalizáty textových dokumentů, ale v souladu se Standardem NDK vznikají i digitalizáty zvukových nahrávek na fonoválečních a gramodeskách; dále instituce, zapojené v digitalizačním programu VISK7, vytváří SIP balíky s již zmíněnými e-born dokumenty, a v dohledném horizontu s plánovanými aktualizacemi Standardu NDK budou vznikat i digitalizáty CD a dalších multimediálních nosičů. Minimálně e-born dokumenty budou díky začlenění do povinného výtisku do dlouhodobého úložiště Národní knihovny proudit už zanedlouho (tj. po doplnění povinného výtisku o digital-born dokumenty). Spolu s tím Národní knihovna také rozšířila své služby o zpřístupňování již několikrát zmiňovaných Děl nedostupných na trhu¹⁹ (DNNT), což jsou dokumenty, které podle § 97f autorského zákona²⁰ lze zpřístupnit v digitální knihovně Kramerius i přesto, že formálně stále požívají právní ochrany a nejsou právně volná.²¹

V současné době se tedy ocitáme v mnohem komplexnějším prostředí, než před dvanácti lety, kdy vznikala rámec digitální ochrany a zpřístupňování dokumentů v českém knihovním prostředí. Z tohoto důvodu je nezbytně nutné reformovat jak zápis právních informací do SIP a archivních balíčků, tak vytěžování těchto informací pro správu dat v dlouhodobém úložišti a následně korektní zobrazování v digitální knihovně Kramerius.

V nejbližším časovém horizontu tedy Národní knihovnu čeká rozhodnutí o změně metadatového standardu pro popis právních informací a začlenění do všech dokumentů, spadajících pod Standard NDK. Designem a možnostmi zápisu lze v podstatě vybírat pouze ze tří formátů – jednoduchého RightsStatement, PREMIS:RIGHTS nebo velmi komplexního ODRL Vocabulary & Expression. Dlouhodobým záměrem ve standardizační politice digitalizace v Národní knihovně je nabídnout uživatelům Standardu NDK co nejširší možnost zápisu informací do metadat, z tohoto důvodu RightsStatesment není nejvhodnějším formátem pro nahrazení stávajícího CopyrightMD. Naproti tomu, formát PREMIS je v metadatach Standardu NDK od začátku implementován pro zaznamenání provenančních a administrativních metadat, a proto se v současnosti zdá, že je to nejlepší alternativa pro nahrazení CopyrightMD. Rozšíření aplikace PREMIS

o PREMIS:RIGHTS se zdá být méně problémovým než implementace zcela nového formátu, se kterým v současné době nemáme žádné zkušenosti. Rozsah možností zápisu je pro naše potřeby adekvátní a jeho implementace v rámci strukturálního formátu metadatového popisu METS je dobře popsána. Tento formát má také již zmiňovaný velký potenciál pro automatizaci administrativních procesů v digitálním repozitáři. Kromě toho si myslíme, že rozšíření implementace PREMIS o PREMIS:RIGHTS bude v neposlední řadě také mnohem jednodušší pro ostatní digitalizující instituce, pro které je Standard NDK závazný. A to spolu s familiaritou formátu považujeme za argumenty, které nelze opomenout.

Změnit bude také potřeba dosavadní dobrovolnost zápisu právních informací, protože ve stále dynamičtějším prostředí licencí a při mnohem větší komplexitě nově archivovaných dokumentů se jim nebude možné vyhnout při rozhodování, které dílo zveřejnit a které zamknout. Kromě toho s přijímáním e-born dokumentů bude nutné co nejvíce ulehčit práci kurátorům digitální knihovny se správou dat a v budoucnu snad s automatizací tohoto celého segmentu kurátorské práce, kterou by nový formát měl také usnadnit. Jisté je, že odchod od CopyrightMD a implementace nového formátu pro právní metadata v rámci Standardu NDK bude teprve prvním krokem v řadě dalších procesů.

Dedikace: Článek byl realizován v rámci institucionálního výzkumu Národní knihovny České republiky, financovaného Ministerstvem kultury ČR v rámci Dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace.

SEZNAM LITERATURY

COYLE, Karen, (2006). *Rights in the PREMIS Data Model. A Report for the Library of Congress*. Online. Library of Congress. Dostupné z: <https://www.loc.gov/standards/premis/Rights-in-the-PREMIS-Data-Model.pdf>. [cit. 2024-10-09].

DAPPER, Angela; GUENTHER, Rebeca a Rebeca PEYRARD, (2016). *Digital Preservation Metadata for Practitioners. Implementing PREMIS*. 2016. Springer.

GIARETTA, David, (2011). *Advanced Digital Preservation*. Berlin: Springer-Verlag, 510 s. ISBN 978-3-42-16808-6.

KOČIŠOVÁ, Pavlína; JIROUŠEK, Václav; KOPSKÝ, Vojtěch; BILWACHS, Jan et al., (2023). *Zachováno navěky? Teorie a praxe dlouhodobého uchování digitálních dokumentů*. Online. Praha: Národní knihovna České republiky, 2023. Dostupné z: https://text.nkp.cz/soubory/ostatni/zachovano_naveky.pdf. [cit. 2024-09-27].

POMERANTZ, Jeffrey, (2015). *Metadata*. Cambridge: MIT Press, 239 s. ISBN 978-0-262-52851-1.

Premis Data Dictionary for Preservation Metadata version 3.0, (2016). Online. Library of Congress. Dostupné z: <https://www.loc.gov/standards/premis/v3/premis-3-0-final.pdf>. [cit. 2024-10-09].

POZNÁMKY

¹ "Submission information package"

² "Metadata encoding transmission standard"

³ OAI, 2012. *Reference Model for an Open Archival Information System (OAIS)*. Online. Magenta Book. Dostupné z: <https://public.ccsds.org/pubs/650x0m2.pdf>. [cit. 2024-09-29].

⁴ *Dublin Core*. Online. 1995–2024, 8.10.2024. Dostupné z: <https://www.dublincore.org/>. [cit. 2024-10-09].

⁵ LIBRARY OF CONGRESS. *MODS. Metadata object description scheme*. Online. [HTTPS://WWW.LOC.GOV](https://WWW.LOC.GOV). Library of Congress. 30.9.2024. Dostupné z: <https://www.loc.gov/standards/mods/>. [cit. 2024-10-09].

⁶ CREATIVE COMMONS. *Creative Commons*. Online. Dostupné z: <https://creativecommons.org/about/>. [cit. 2024-10-09].

⁷ *RightsStatements*. Online. Dostupné z: <https://rightsstatements.org/>. [cit. 2024-10-09].

⁸ W3C. *ORDL Vocabulary & Expression 2.2*. Online. W3C. <https://www.w3.org/>. 2024. Dostupné z: <https://www.w3.org/TR/odrl-vocab/>. [cit. 2024-10-09].

⁹ W3C. *Resource Description Framework (RDF)*. Online. W3C. <https://www.w3.org/>. 2014, 8.10.2024. Dostupné z: <https://www.w3.org/RDF/>. [cit. 2024-10-09].

¹⁰ *JSON for linking data*. Online. 2024. Dostupné z: <https://json-ld.org/>. [cit. 2024-10-09].

¹¹ CALIFORNIA DIGITAL LIBRARY. *Rights Management Group – copyrightMD*. Online. [HTTPS://CDLIB.ORG](https://CDLIB.ORG). University of California. CDL. 2024. Dostupné z: <https://cdlib.org/groups/rights-management-group-copyrightmd/>. [cit. 2024-10-09].

¹² LIBRARY OF CONGRESS. *PREMIS*. Online. [HTTPS://WWW.LOC.GOV](https://WWW.LOC.GOV). Library of Congress. 6.8.2024. Dostupné z: <https://www.loc.gov/standards/premis/>. [cit. 2024-10-09].

¹³ S výjimkou archivu jako takového, který může formálně udělit souhlas s nakládáním s digitálním objektem na základě dohody s vlastníkem práv.

¹⁴ PREMIS:RIGHTS je například plně integrován v Právním modulu systému Archivematica.

¹⁵ NÁRODNÍ KNIHOVNA ČESKÉ REPUBLIKY. *Standardy pro metadata*. 13.6.2024. Dostupné z: <https://standards.ndk.cz/ndk/standards-digitalizace/metadata>. [cit. 2024-10-09].

¹⁶ Přičemž jedním z výsledků digitalizace v rámci programu VISK7 je povinnost Národní knihovny vzniklé SIP balíky archivovat ve svém úložišti.

¹⁷ Jedná se o návrh novely knihovního zákona, zákona o neperiodických publikacích a tiskového zákona. Hlavní

změnou v navrhovaném zákoně je ustanovení elektronických publikací součástí povinného výtisku. Kromě toho novela také nově mezi hlavní činnosti Národní knihovny přidává sklizení webových stránek do českého Webarchivu.

¹⁸ *Vláda schválila novou legislativu povinného výtisku tzv. trojnovelu.* Online. In: [HTTPS://MK.GOV.CZ](https://mk.gov.cz/novinky-a-media-cs-4/5845cs-vlada-schvalila-novou-legislativu-povinneho-vytisku-tzv-trojnovelu). Ministerstvo kultury České Republiky. 21.08.2024 19:42. Dostupné z: <https://mk.gov.cz/novinky-a-media-cs-4/5845cs-vlada-schvalila-novou-legislativu-povinneho-vytisku-tzv-trojnovelu>. [cit. 2024-10-09].

¹⁹ NÁRODNÍ KNIHOVNA ČESKÉ REPUBLIKY. *Zpřístupňování děl nedostupných na trhu (DNNT)*. Online. Díla nedostupná na trhu. 2023. Dostupné z: <https://dnnt.cz/uvod/o-projektu/>. [cit. 2024-10-09].

²⁰ *Zákon č. 121/2000 Sb. Zákon o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon).* Online. Zákony pro lidi. 2010-2024. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2000-121>. [cit. 2024-10-09].

²¹ Podmínkou je, že díla musí být vydaná na území ČR, a není je možné zakoupit v běžné prodejní síti. Pro monografie platí, že od jejich vydání musí uplynout nejméně dvacet let od vydání, pro periodika platí doba nejméně deset let od vydání. Zveřejňují se přitom jenom díla, která byla schválena na Seznam děl nedostupných na trhu.

■ Článek bol recenzovaný.